

NEPOVOLJAN POLOŽAJ MLADIH NA TRŽIŠTU RADA - RIZIK DRUŠTVENE MARGINALIZACIJE MLADIH

Prof. dr Dragana Vilić

*Doktor socioloških nauka, vanredni profesor
Ekonomski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci**

Apstrakt: Omladina kao istorijski specifična, heterogena društvena grupa (uzrast, razvojne potrebe i mogućnosti) predstavlja stub razvoja društva. Iz tog razloga, njen položaj na tržištu rada i u ekonomiji ima velik značaj za pojedince i za društvo u cjelini. Položaj mladih osoba na tržištu rada uslovljen je razvojem samog tržišta, ali i njihovim obrazovanjem, vještinama i profesionalnim iskustvom. Ipak, to sve ne zavisi od njih, već i od toga koliko samo društvo obezbjeđuje uslove i mogućnosti mladima za adekvatan pristup obrazovanju, obuci i tržištu rada. Mogućnost pristupa tržištu rada, stabilnost zaposlenja i prihoda jesu pretpostavke za dostojanstven život, donošenje slobodnih odluka i ostvarenje ekonomske nezavisnosti u odnosu na druge pojedince ili društvene grupe. U radu se analizira nepovoljan položaj mladih na tržištu rada (teškoće pristupa, nestabilnost zaposlenja i prihoda) kao ključni činioc koji povećava rizik društvene marginalizacije mladih u savremenom društvu (nesigurnost društvenog položaja, isključenje iz glavnih društvenih odnosa i procesa, neprespektivna budućnost i sl.).

Ključne riječi: mladi, tržište rada, društvena marginalizacija.

Uvod

Omladina predstavlja heterogenu društvenu grupu koja obuhvata populaciju mladih uzrasta između 15 i 30 godina. Ona ima svoje specifične karakteristike – različite uzrasne i razvojne potrebe, uslove i mogućnosti (Водич за рад са осетљивим групама младих, 2014: 14). Termini mladi jeste prirodna, statistička kategorija kojom se označava životni ciklus, biološka i psihološka obilježja, dok termin omladina jeste razvojna (promjenjiva) kategorija kojom se označava društvena i istorijska specifičnost ove društvene grupe, koja nosi izvjesna društvena obilježja (Šijaković & Vilić, 2010: 317). Svrstavanje omladine u ovako „rastegljivom“ periodu (od 15 do 30 godina), kako primjećuju Ivan Šijaković i Dragana Vilić (2010), „govori o karakteru, mogućnostima, namerama i stanju nekog društva, položaja mladih u tom društvu i odnos društva prema omladini“ (Šijaković & Vilić, 2010: 317). Društvo treba da pruži osnovne uslove omladini: obrazovanje, mogućnost zaposlenja, ukupan ekonomski razvoj, očekivani standard, kulturni tokovi, politička i socijalna stabilnost, perspektiva i budućnost. Pozitivan odnos omladine prema društvenim tokovima razvija se ako su ovi uslovi kvalitetniji i raznovrsniji. Ovo je, dalje, praćeno pojačanim aktivnostima i željom mladih da se što više uključe u sve segmente društva (Šijaković & Vilić, 2010: 318). Od mladih se ne očekuje samo da kreiraju sopstveni život, već i da daju doprinos pozitivnim promjenama u društvu. Mladi se suočavaju sa brojnim izazovima u savremenom društvu - nesigurna budućnost, tehnološke promjene, demografska kretanja, socio-ekonomski razvoj, otežan pristup socijalnim pravima, socijalna isključenost, diskriminacija i sl. U Evropskoj uniji (EU) je u 2019. godini 25.1% ili 18.6 miliona mladih u dobi od 16 do 29 godina bilo u riziku siromaštva ili socijalne isključenosti (žene su u nešto većem riziku u odnosu na muškarce), 9.0% mladih živjelo je u domaćinstvima sa vrlo niskim intenzitetom rada, a 5.8% iznosila je stopa ozbiljne materijalne deprivacije mladih (11.6% u 2012. godini) (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Young_people__social_inclusion). Svi mladi nemaju iste mogućnosti i prilike za razvoj u odnosu na svoje vršnjake. Za jasnije i cjelovitije sagledavanje pozicije mladih u društvu pažnju

* dragana.vilic@ef.unibl.org

treba usmjeriti, naročito, na mlade koji se nalaze u riziku društvene marginalizacije (Službeni list Europske unije, 2018: 2 - 3).

Pojmom društvene marginalizacije, prema Milosavu Milosavljeviću i Aleksandru Jugoviću (2009), označava se osujećenost, onemogućenost ili ograničenost nekih ljudi ili neke grupe ljudi u životnim, ljudskim i društvenim mogućnostima, što ima za posljedicu nesigurnost njihovog položaja u društvu. „Marginalizacija lišava određene pojedince, društvene grupe i slojeve da dosegnu ključne društvene vrednosti kao što su: ljudska sreća, rad, ostvarivanje stvaralačkih i kreativnih potencijala, blagostanje, socijalna sigurnost, jednakost, ravnopravnost, ljudsko dostojanstvo, sloboda, perspektivna budućnost, itd. Na taj način takve društvene grupe ili delovi populacije nalaze se na granici ili izvan različitih oblika društvenosti i društvenih odnosa. Situacije života izvan glavnih društvenih odnosa stvara nepremostive socijalne teškoće i nedaće za pojedince i socijalne grupe i određena geografska područja“ (Milosavljević & Jugović, 2009: 9 - 10).

Mladi koji su nezaposleni, pogotovu dugotrajno nezaposleni, nalaze se u povećanom riziku društvene marginalizacije - “produžena nezaposlenost vodi siromaštvu i socijalnoj izolaciji, koji potom dodatno smanjuju mogućnost zapošljavanja“ (Šverko, Galić & Maslić Seršić, 2006, u: Koller-Trbović, Žižak & Jeđud, 2009: 89). Iz nestabilnosti zaposlenja i prihoda, koji smanjuju kupovnu moć i standard življenja, proizilazi socijalna ranjivost¹ (upor. Ranci, Brandsen & Sabatinelli, 2014, u: Ajduković, Matančević & Rimac, 217: 277). Zato, povoljan položaj na tržištu rada i u ekonomiji ima velik značaj za pojedince i za društvo u cjelini. Razvojem tržišta, ali i nivoom obrazovanja, vještina i profesionalnog iskustva uslovljen je položaj mladih na tržištu rada. U Evropi je primjetno zaostajanje u razvoju tržišta rada u smislu proširenja radne snage (sa 32.1% u 2009. godini za mlade na 31.8% u 2020. godini, sa 12.9% za odrasle u 2009. godini na 11.6% u 2020. godini) (Bruegel based on Eurostat lfsi_sla_q database, u Grzegorzcyk & Wolff, 2020). Ipak, mladi ne snose u potpunosti odgovornost za svoj položaj na tržištu rada, taj položaj zavisi i od toga koliko im sâmo društvo obezbjeđuje uslove i mogućnosti za adekvatan pristup obrazovanju, obuci i tržištu rada. Mogućnost pristupa tržištu rada, stabilnost zaposlenja i prihoda jesu pretpostavke za dostojanstven život, donošenje slobodnih odluka i ostvarenje ekonomske nezavisnosti u odnosu na druge pojedince ili društvene grupe. U procesu ekonomskog osamostaljivanja, sticanja nezavisnosti mladih i zadovoljavanja psihosocijalnih potreba (pripadanje, druženje, sloboda, samoaktualizacija i sl.), prema rezultatima savremenih istraživanja, važnu ulogu imaju rad, to jest zapošljavanje. Mlada zaposlena osoba, u prosječnim socijalnim prilikama, u mogućnosti je da slobodno donosi odluke i ostvari ekonomsku nezavisnost od drugih osoba ili društvenih grupa. „Takva neovisnost i sloboda odlučivanja nužan je temelj potpunog razvoja osobnosti i preduvjet zadovoljstva pojedinaca vlastitim životom. U takvim okolnostima ljudi su skloniji dalje razvijati vlastite potencijale, biti proaktivni, kreativni, uspostavljati bolje odnose s drugim ljudima, težiti većim postignućima. Ako okrenemo perspektivu prethodno rečenog, postaje jasno da nezaposlenost značajno smanjuje mogućnosti o kojima je bilo riječi, drugim riječima, stvara ovisnost, nezadovoljstvo, sumnju u sebe i druge ljude, društvene institucije i sustave, besperspektivnost te umanjuje potencijale za zadovoljavanje svih (i egzistencijalnih i psihosocijalnih) potreba“ (Rapuš-Pavel, 2005a, 2005b, Kieselbach, 2003, u: Koller-Trbović, Žižak & Jeđud, 2009: 89 - 90).

U radu se analizira nepovoljan položaj mladih na tržištu rada (teškoće pristupa, nestabilnost zaposlenja i prihoda) kao ključni činilac koji povećava rizik društvene marginalizacije mladih u savremenom društvu (nesigurnost društvenog položaja, isključenje iz glavnih društvenih odnosa i procesa, neprespektivna budućnost i sl.).

Nepovoljan položaj mladih na tržištu rada – rizik društvene marginalizacije mladih

Veliki problem za pojedince, za privredu i za društvo u cjelini predstavljaju nezaposlenost i otežan ulazak na tržište rada. Posljedice se ogledaju u gubljenju profesionalnih i socijalnih vještina, u povećanju rizika siromaštva i socijalnog isključivanja i u ispoljavanju socio-patološkog ponašanja (kriminal, alkoholizam i sl.) (Šijaković & Vilić, 2015: 58). Prema Međunarodnoj organizaciji rada, nezaposlena su lica radno sposobna lica koja nisu bila u radnom odnosu ili samozapošljavanju, to jest nisu bila zaposlena tokom referentnog perioda (prethodne četiri sedmice), trenutno su dostupna za zapošljavanje, to jest za plaćeni posao ili samozapošljavanje tokom referentnog perioda (mogu da

¹ Koncept socijalne ranjivosti podrazumijeva ograničenost resursa, povećanu neizvjesnost i rizik socijalne isključenosti (Ajduković, Matančević & Rimac, 217: 277).

započnu posao u toku sljedeće dvije sedmice) i sprovodili su aktivnosti traženja plaćenog zaposlenja ili samozapošljavanja u referentnom periodu. Kao korisna mjera nedovoljne iskorišćenosti ponude radne snage jeste stopa nezaposlenosti, koja se izračunava tako što se broj nezaposlenih osoba izrazi u procentima od ukupnog broja osoba u radnoj snazi ili u ekonomski aktivnom stanovništvu (zbir broja zaposlenih i nezaposlenih osoba). Ona jeste pokazatelj (ne)efikasnosti i (ne)efektivnosti privrede da apsorbuje svoju radnu snagu, to jest pokazatelj je njene (ne)spособnosti da stvori radna mjesta za osobe koje žele da rade koje su na raspolaganju za posao i aktivno traže posao i pokazatelj je performansa tržišta rada (<https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-unemployment-rate/>). Dakle, stopa nezaposlenosti predstavlja udio osoba u radnoj snazi koje su bez posla, ali su na raspolaganju i aktivno traže posao (ne obuhvata osobe bez posla koje su zainteresovane za zaposlenje, ali koje su napustile posao zbog obeshrabrenosti ili drugih razloga ili koje nisu odmah dostupne da započnu posao) (ILOSTAT, 2019: 8). Obavezu smanjenja udjela mladih koji nisu u radnom odnosu, obrazovanju ili obuci, prihvatila je međunarodna zajednica u Agendi za održivi razvoj do 2030. godine (ILOSTAT, 2019: 1 – 2). Stoga, kao jedan od pokazatelja za mjerenje napretka ka postizanju ciljeva održivog razvoja (Cilj 8 – Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve²) uključena je i stopa nezaposlenosti (<https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-unemployment-rate/>).

Od 70-ih godina 20. vijeka do danas brojni činioci imali su uticaj na na tržište rada i rast nezaposlenosti: prelazak na postindustrijsku ekonomiju, globalizacija, velike demografske promjene, svjetska ekonomska kriza i aktuelna pandemija COVID-19. Sve ovo smanjilo je perspektive mladih na tržištu rada. Širom Evropske unije (EU) pokrenut je nagli porast zahtjeva za naknadu za nezaposlene usljed izbijanja COVID-19 i primjene mjera u borbi protiv njega. Značajan broj osoba koje su se prijavile agencijama za nezaposlene prestali su aktivno traženje posla ili nisu više bili dostupni za rad (često zbog brige za djecu). Ovo je imalo za posljedicu neslaganje u broju registrovanih nezaposlenih i oni koji se definišu kao nezaposleni prema definiciji Međunarodne organizacije rada (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment).

Kako primjećuju Kovačević i saradnici (2017), veliki izazov za održivi razvoj društva predstavlja nezaposlenost mladih. Visoka stopa nezaposlenosti mladih smanjuje saocijalnu koheziju u društvu i konkurentnost društva, podstiče migracione tokove i sl. Na taj način, mladi ljudi jesu neiskorišćen ključni resurs društva koji se „pretvara u problem i trošak društva“ (Kovačević, Vlaović-Vasiljević & Šunderić, 2017: 11). Ipak, svi nezaposleni mladi nisu podjednako izloženi riziku društvene marginalizacije. U većem riziku nalaze se mladi iz osjetljivih grupa koji pripadaju kategorijama višestruko teže zapošljivih nezaposlenih lica (bez roditeljskog staranja, pripadnici etničkih manjina, neobrazovani i sl.). „Praksa EU je pokazala da su 'usko' fokusirane strategije za zapošljavanje mladih koje se odnose samo na sektore zapošljavanja imale manje rezultata. Zbog toga je neophodno da se razvijaju šire politike koje imaju za cilj da obuhvate i one mlade koji se nalaze dalje od tržišta rada i kojima je potrebna podrška drugih institucija i resora, kako bi se približili tržištu rada“ (Kovačević, Vlaović-Vasiljević & Šunderić, 2017: 5).

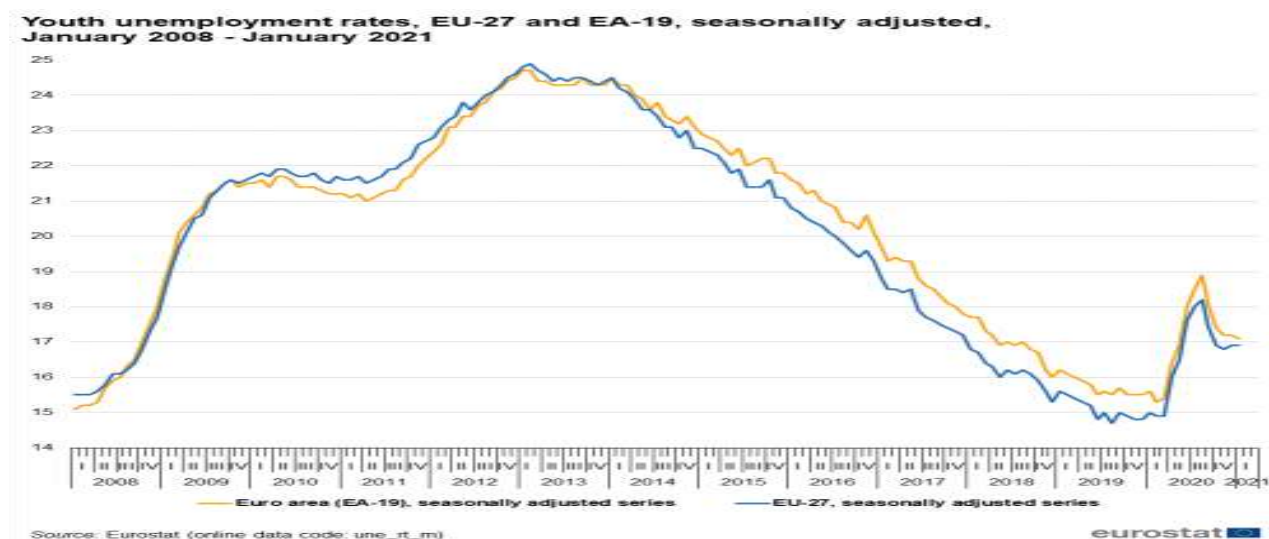
Položaj mladih na tržištu rada izuzetno je težak u savremenom društvu. “Mladi se suočavaju s visokim stopama nezaposlenosti mladih, nesigurnim i izrabljivačkim radnim uvjetima, kao i diskriminacijom na tržištu rada i na radnom mjestu. Mladi se ne mogu u potpunosti integrirati u tržište rada zbog nedostatka informacija i odgovarajućih vještina za buduće zapošljavanje. Potrebno je stoga poduzeti mjere kako bi se osiguralo kvalitetno zapošljavanje za sve” (Službeni list Evropske unije, 2018: 14). S obzirom da mladi predstavljaju stub razvoja društva, veliki značaj za društvo u cjelini ima njihov položaj na tržištu rada i u ekonomiji. Sposobnost za preuzimanje te uloge i za pristup tržištu rada zavisi od toga koliko su oni tokom svoje mladosti stekli obrazovanja, vještina i profesionalnog iskustva. Ipak,

² Agenda za održivi razvoj do 2030. godine – Cilj 8: „Svrha Ciljeva održivog razvoja jeste podsticanje privrednog rasta putem veće produktivnosti i tehnoloških inovacija. Promovisanje politika koje podstiču preduzetništvo i otvaranje novih radnih mjesta u tome su ključni, kao i efikasne mjere na iskorjenjivanju prisilnog rada, ropstva i trgovine ljudima. Sa ovim zadatim rezultatima na umu, cilj je da postignemo potpuno i produktivno zapošljavanje i muškaraca i žena, kao i rad dostojan čovjeka” (https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/sustainable-development-goals/goal-8-decent-work-and-economic-growth.html).

to sve ne zavisi od njih, već i od toga koliko im društvo omogućava adekvatan pristup obrazovanju, obuci i tržištu rada. Prve globalne ili regionalne procjene o mladima koji nisu u radnom odnosu, obrazovanju i obuci izradilo je Odjeljenje za statistiku Međunarodne organizacije rada. Prema ovim procjenama, u 2018. godini 21% svjetske omladine nije bilo zaposleno (aktivno ne učestvuje na tržištu rada, ne stiče profesionalno iskustvo – nisu obuhvaćeni mladi koji su uključeni u volonterski rad ili koji obavljaju neplaćeni rad pripravnika), nije sticalo i razvijalo nove vještine u obrazovnim programima ili u programima obuke, 37% bilo je zaposleno i 42% bilo je u obrazovanju ili u obuci (ILOSTAT, 2019: 1 - 2). Tržište rada nije u potpunosti inkluzivno za mlade, što se može proširiti i na druge sfere društva i pojačati u budućim obrascima na tržištu rada. Za održivi razvoj društva od ključne važnosti su efikasne strategije zapošljavanja mladih, a neophodne su hitne mjere za poboljšanje pristupa mladima dostojanstvenim poslovima i izgradnji sopstvenih kapaciteta. U pogledu zapošljavanja, obrazovanja i obuke mladih otkriveni su upečatljivi rodni obrasci u 2018. godini: preko 30% svih mladih žena nije bilo zaposleno, nije bilo uključeno u programe obuke ili obrazovanja, u odnosu na 13% svih mladića. Dakle, postoji više nego dvostruko veća vjerovatnoća za mlade žene da će biti bez posla i bez obrazovanja, one se suočavaju sa dodatnim teškoćama u pogledu pristupa obrazovanju ili učešća u programima stručnog osposobljavanja ili obuke. U 2018. godini 44% svih mladića u svijetu bilo je zaposleno, a 29% svih mladih žena, 43% mladića bilo je u obrazovanju ili na obuci (nisu u radnom odnosu), a 40% mladih žena (ILOSTAT, 2019: 2 - 3). U pogledu nezaposlenosti i neučestvovanja u programima obrazovanja i obuke mladih postoje značajne razlike među regionima u svijetu u 2018. godini: 29% u arapskim državama, 23% u Aziji, 22% u Africi, 19% u Americi i po 14% u Evropi i u Centralnoj Aziji. U svim regionima primijećen je rodni jaz na tržištu rada, učestvovanju u programima obrazovanja ili obuke – veći je udio mladih žena izvan tržišta rada i programa obuke i obrazovanja u odnosu na udio mladih muškaraca. Najizraženiji rodni jaz u ovom pogledu u 2018. godini uočen je u arapskim zemljama (45% mladih žena u odnosu na 15% mladih muškaraca), u Aziji i u Tihom okeanu (35% mladih žena u odnosu na 12% mladih muškaraca) (ILOSTAT, 2019: 3). Stopu nezaposlenosti dopunjuje kombinovana stopa nezaposlenosti i potencijalne radne snage. U svim regionima u svijetu, razlika između ova dva pokazatelja veća je za mlade osobe nego za odrasle. U arapskim državama kombinovana stopa nezaposlenosti i potencijalne radne snage za mlade bila je za 13% viša u 2008. godini u odnosu na 2018. godinu, za 10% razlika je iznosila u Africi u tom istom posmatranom periodu. U ovim regionima mladi se suočavaju, osim nezaposlenosti, sa ozbiljnim poteškoćama u pristupu platformama za traženje posla, ili nemaju adekvatnu infrastrukturu za traženje posla, ili su zbog drugih obaveza i odgovornosti često nedostupni za zaposlenje (ILOSTAT, 2019: 8).

U središtu programa politike Evropske unije (EU) jesu snižavanje stope nezaposlenosti mladih i nastojanje da se što veći broj mladih u Evropi efikasnije uključi u svijet rada. „Gospodarska kriza dovela je do visoke stope nezaposlenosti mladih, a time i isključenosti mladih ljudi. Zbog toga istraživači i državni dužnosnici traže nove načine praćenja i analize učestalosti ranjivosti tržišta rada i isključenosti mladih ljudi“ (<https://www.eurofound.europa.eu/hr/topic/neets>). Brojni izazovi stoje na putu osiguranja dobre sredine za odrastanje, učenje i rad mladih. Prema analizi Eurostat-a, stopa nezaposlenosti u evrozoni (EA-19) iznosila je 8.1% u januaru 2021. godine (13.282 miliona muškaraca i žena, porast za 8.000 u odnosu na decembar 2020. godine, porast za 1.010 miliona u odnosu na januar 2020. godine kada je stopa nezaposlenosti iznosila 7.4%), u Evropskoj uniji (EU-27) bila je 7.3% (15.663 miliona muškaraca i žena, porast za 29.000 u odnosu na decembar 2020. godinu, porast za 1.465 miliona u odnosu na januar 2020. godine kada je stopa nezaposlenosti iznosila 6.6%). U januaru 2021. godine u EU-27 bilo je 2.929 miliona nezaposlenih mladih (uzrasta između 15 i 24 godine) ili 16.9% (povećanje za 3.000 u odnosu na decembar 2020. godine, odnosno za 184.000 u poređenju sa januarom 2020. godine), od čega 2.356 miliona mladih u evrozoni (EA-19) ili 17.1% (smanjenje za 15.000 u odnosu na decembar 2020. godine, povećanje za 89.000 u poređenju sa januarom 2020. godine) (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment).

Grafikon 1. Stopa nezaposlenosti mladih, EU-27 i EA-19, sezonsko prilagođavanje, Januar 2008. – Januar 2021.

Izvor: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Youth_unemployment_rates,_EU-27_and_EA-19,_seasonally_adjusted,_January_2008_-_January_2021.png

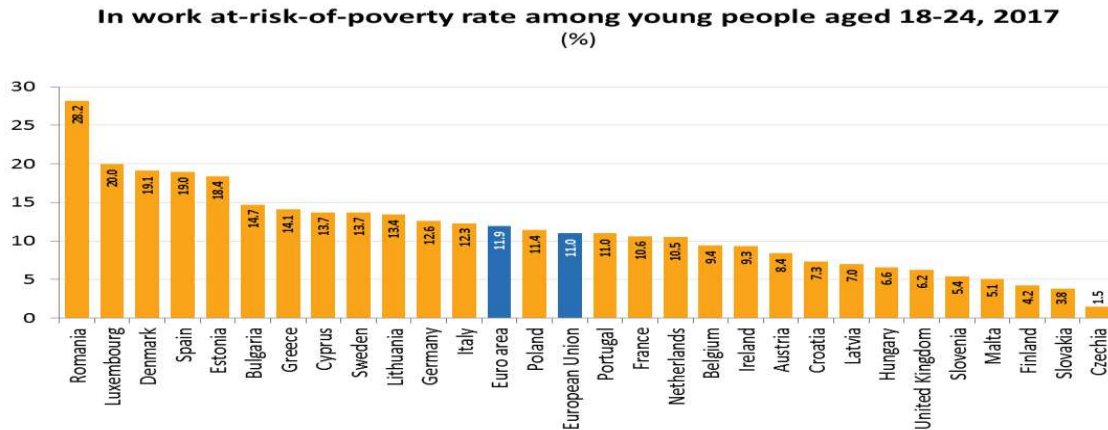
Učešće u formalnom obrazovanju i na tržištu rada komuniciraju na složen način kada je riječ o mladim osobama, čime se prevazilazi neposredan jednosmjerni prelazak iz škole na posao. U obliku ljetnjih poslova ili poslova za studente u nekim zemljama mladi počinju da rade, dakle mnogo ranije nego u drugim zemljama, a postoji mogućnost istovremene uključenosti u formalno obrazovanje i na tržište rada (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index._=Participation_of_young_people_in_education_and_the_labour_market).

Za zdravo funkcionisanje tržišta rada ključni činioc jeste otvaranje novih radnih mjesta. Broj zaposlenih odraslih lica (starosti 25 i više godina), prema procjeni Međunarodne organizacije rada, neprestano se povećavao od 2001. godine, zbog porasta svjetske populacije (naglo i značajno usporen rast tokom globalne krize radnih mjesta 2009. godine, ponovno usporavanja rasta od 2017. godine). Ali, kada se analiziraju podaci prema starosnim grupama, stopa zaposlenosti mladih u svijetu u prethodnoj deceniji se smanjivala (negativna je od 2008. godine). Ovo se može smatrati rezultatom djelovanja demografskih činilaca, to jeste smanjenja populacije starosti od 15 do 24 godine u svijetu, ali, prije svega, nesklonošću tržišta rada mladim radnicima. Mlade je u mnogo većem stepenu pogodila globalna kriza radnih mjesta 2009. godine u odnosu na odrasle – mnogo sporiji oporavak u smislu otvaranja novih radnih mjesta. Smanjenje zaposlenosti mladih može da odražava njihovu odluku da produže svoje obrazovanje, ali ova odluka može biti podstaknuta neuspjehom u pronalaženju odgovarajućeg posla ili strahom da ga neće moći pronaći. U pogledu budućih performansi na tržištu rada, povratak na tržište rada nakon produženog obrazovanja nije zagaranтован (ILOSTAT, 2019: 5 - 6). U 2018. godini bilo je zaposleno 37% svih mladih u svijetu (58% izvan radne snage), u poređenju sa 64% zaposlenih svih odraslih u svijetu (33% izvan radne snage). Mladi ljudi ostaju izvan radne snage jer se očekuje da će se mnogi mladi školovati bez istovremenog uključivanja na tržište rada. Kombinovana stopa nezaposlenosti i potencijane radne snage odraslih iznosila je 7%, a odgovarajuća stopa među mladima iznosila je 20%. Značajan jaz u ovim mjerama nedovoljne iskorišćenosti radne snage u odnosu na ponudu radne snage (ljudi su spremni da rade ili da rade više, ali to ne čine) odražava poteškoće sa kojima se mladi suočavaju u pristupu zaposlenju u odnosu na odrasle. Nesrazmjerno su visoke stope nedovoljne iskorišćenosti radne snage mladih u svim regionima u svijetu - u arapskim zemljama, u Aziji i u Tihom okeanu stopa nezaposlenosti mladih skoro 4 puta je veća od stope nezaposlenosti odraslih u 2018. godini (ILOSTAT, 2019: 7 - 8).

Za sprječavanje siromaštva rad se smatra najboljim načinom. Ipak, prema objedinjenom izvještaju Evropske mreže za socijalnu politiku (ESPN), u 2017. godini u Evropskoj uniji (EU-28) je 9.4% od ukupnog broja zaposlenih ili 20.5 miliona ljudi živjelo u domaćinstvima u riziku od siromaštva (<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=751&furtherNews=yes&newsId=9378>). U 2016. godini, prema podacima Međunarodne organizacije rada (MOR), više od jedne trećine zaposlenih mladih u zemljama u razvoju živjelo je sa manje od 2 dolara dnevno (Vodič MOR-a, 2016: 18). Udio mladih ljudi koji rade, uzrasta od 18 do 24 godine, u riziku od siromaštva u 2017. godini u Evropskoj

uniji (EU-28) procijenjen je na 11.0% (za sve ljude koji rade 9.4%), manje za 1.1% u odnosu na 2016. godinu, manje za 1.9% u odnosu na 2014. godinu (za sve ljude koji rade 9.5%) (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190122-1>).

Grafikon 2. Stope rizika od siromaštva za mlade uzrasta od 18 do 24 godine koji rade, 2017. godine (%)

ec.europa.eu/eurostat

Izvor: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190122-1>

Zemlje Evropske unije (EU-28) u kojima je zabilježen najveći broj mladih koji rade u riziku od siromaštva u 2017. godini su: Rumunija (28.2%), Luksemburg (20.0%), Danska (19.1%), Španija (19.0%) i Estonija (18.4%). Tri zemlje koje su imale udio mladih koje rade u riziku od siromaštva ispod 5% bile su: Češka (1.5%), Slovačka (3.8%) i Finska (4.2%) (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190122-1>).

Iako je u prethodnoj deceniji ostvaren slab i spor napredak u pogledu integracije mladih na tržište rada, aktualna pandemija COVID-19 prijeti da poništi te rezultate. Ova pandemija brzo se pretvorila u ekonomsku krizu. Tokom drugog kvartala 2020. godine povećala se nezaposlenost mladih, povećao se značajno broj osoba mlađih od 25 godina koje su dostupne za rad a ne traže posao (sa 7% u 2009. godini na 11.1% u 2020. godini) (Bruegel based on Eurostat lfsi_sla_q database, u Grzegorzcyk, M. and G. Wolff, 2020). Prema studiji Međunarodne organizacije rada *Mladi i COVID-19* (2020), pandemija ima duboke i nesagledive posljedice na mlade u pogledu uticaja na: obrazovanje (13.0% mladih bez ikakvog pristupa nastavi, kursevima ili obuci), zapošljavanje (17.0% mladih ostalo bez posla, smanjeno im je radno vrijeme u prosjeku za dva sata dnevno i smanjeni su prihodi kod 42.0% mladih) i karijeru, zdravlje (17.0% mladih je anksiozno i depresivno), društveni aktivizam (31.0% mladih učestvovalo u volonterskim aktivnostima i 27.0% u donacijama kao odgovoru na pandemiju) i prava (kod 33.0% mladih pandemija je uticala na ograničavanje prava učestvovanja u javnim poslovima, kod 27.0% na ograničavanje prava slobode vjeroispovijesti ili uvjerenja, kod 24.0% na ograničavanje prava pristupa informacijama, kod 21.0% na ograničavanje prava na stanovanje). Ovaj uticaj pandemije naročito je izražen kod mladih žena, omladine mlađeg uzrasta i mladih u zemljama sa nižim prihodima i nerazvijenom digitalnom infrastrukturom (Youth & COVID-19, 2020).

Umjesto zaključka

Kada govorimo o mladim ljudima, nesumnjivo je da je kod njih prisutna nesigurnost i neizvjesnost položaja u društvu (obrazovanje, školovanje, zapošljavanje, sticanje sredstava za život, stanovanje i sl.). Neophodno je da mladi razvijaju lične kapaciteta za savladavanje brojnih izazova, ali

im je neophodna i podrška socijalnog okruženja za razvoj, napredak i promociju sopstvenih sposobnosti (Ajduković, Matančević & Rimac, 2017: 277). Sumornu sliku udjela mladih koji nisu u zaposlenju, obrazovanju ili obuci u prethodnoj deceniji u svijetu donose najnovije procjene Međunarodne organizacije rada – 21% svih mladih u 2018. godini (rodni jaz od 17.7%) u poređenju sa 22% u 2008. godini (rodni jaz 19.3%). Iz ovoga proizilazi potreba za ciljanim strategijama zapošljavanja mladih, s posebnim usmjerenjem na poteškoće učešća mladih žena na tržištu rada (ILOSTAT, 2019: 4). Mlade izvan radne snage može zadržati učešće u obrazovanju, dok je veća vjerovatnoća da će odrasli učestvovati u radnoj snazi. U prethodnoj deceniji malo je smanjena zastupljenost mladih u nezaposlenosti u poređenju s njihovim udjelom u radno sposobnom stanovništvu, ali taj napredak je mali i spor, što jasno ukazuje na potrebu kreiranja hitnih mjera politike zapošljavanja mladih (ILOSTAT, 2019: 9). Obavezu bavljenja izazovima s kojima se mladi suočavaju u ekonomiji, posebno u pogledu obezbjeđivanja im pristupa tržištu rada i dostojnim radnim mjestima, i u društvu u cjelini, odavno se obavezala međunarodna zajednica. Agendom za održivi razvoj do 2030. godine ova obaveza je obnovljena. Kako bi pomogla mladima da odgovore na brojne izazove sa kojima se suočavaju u Evropi, Evropska unija (EU) već “od 2002. provodi ciljanu suradnju u području politike EU-a za mlade na temelju načela aktivnog sudjelovanja i ravnopravnog pristupa mogućnostima, u sinergiji s drugim politikama namijenjenima mladima, poput obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja. Suradnja je potaknula političke i zakonodavne promjene u državama članicama te je doprinijela izgradnji kapaciteta organizacija mladih” (Službeni list Europske unije, 2018: 1). Ove mjere treba da odgovore potrebama mladih ljudi, stoga one moraju da odražavaju njihove težnje, kreativnost i talente. „S druge strane, mladi obogaćuju ambicije EU-a. Prema Izvješću EU-a o mladima ova je generacija dosad najbolje obrazovana generacija te je posebno vješta pri korištenju informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i društvenim medijima” (Službeni list Europske unije, 2018: 3 - 4). Naslanjajući se na prethodna iskustva i odluke povezane sa saradnjom u području mladih, kreirana je Strategija Evropske unije za mlade za period 2019. – 2027. godine, koja se danas suočava sa dva izazova. „Prvi je osiguravanje više jednakih mogućnosti za mlade ljude u obrazovanju i na tržištu rada. Drugi je poticanje mladih da budu aktivni građani i da sudjeluju u društvu“ (<https://www.eurofound.europa.eu/hr/topic/youth>).

Međunaodna organizacija rada (MOR) je u junu 2012. godine na 101. Međunarodnoj konferenciji rada, usvojila Rezoluciju kojom je pozvala vlade i socijalne partnere na hitnu, ciljanu i ponovnu akciju u borbi protiv krize u zapošljavanju mladih, jednako mladih muškaraca i žena. “Prepoznavši rodno-specifične rizike i izazove i imajući u vidu činjenicu da su žene često u većoj mjeri i na složeniji način u nepovoljnijem položaju na tržištu rada, MOR se zalaže za jednake šanse i ravnopravan tretman žena i muškaraca. MOR je takođe u prilici da iskoristi bogato iskustvo u rješavanju problema nezaposlenosti mladih. Naime, MOR je ključni partner u Međunarodnom programu zapošljavanja mladih kojim rukovodi zajedno sa Ujedinjenim nacijama i Svjetskom bankom, a ima i svoj program posvećen ovom problemu kroz koji posljednjih 10 godina veoma aktivno nastoji da odgovori na globalnu krizu u pogledu zapošljavanja mladih” (Vodič MOR-a, 2016: 17).

Imajući u vidu duboke i dalekosežne posljedice pandemije COVID-19 na mlade (obrazovanje, zapošljavanje, zdravlje, društveni aktivizam i ostvarenje prava), biće neophodno da se uloži više napora da se mladim osobama omogući intenzivnije i ravnopravnije učešće na tržištu rada i u društvu u cjelosti. Zato je važno preduzimanje mjera podrške mladim osobama u okviru sistema zapošljavanja i socijalne zaštite kako bi se u unaprijedila zapošljivost mladih, pogotovu onih iz socio-ekonomski ugroženih grupa, pospješilo njihovo profesionalno osposobljavanje za samostalni život i podstaklo njihovo angažovanje u društvu (Kovačević, Vlaović-Vasiljević & Šunderić, 2017: 3).

Literatura

Азањац Јањаговић, Т. (ur.). (2014). *Водич за рад са осетљивим групама младих*. Београд: Мисија ОЕБС-а у Србији.

Baturina, D., Berc, G. & Majdak, M. (2014). Nevidljivi problem – stvarni rizik: Ispadanje učenika iz srednjoškolskog obrazovanja. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 21, No. 1, 43 - 67. U: Ajduković, M.,

Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, No. 2, 277 - 308.

Bureau of European Policy Advisers (BEPA) (2010). *Empowering people, driving change. Social innovation in European Union*. Preuzeto s: ec.europa.eu/DocsRoom/documents/13402/attachments/1/translations/en/renditions/native. (1.6.2017.). U: Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, No. 2, 277 - 308.

Europska komisija (2013a). *Commission Recommendation of 20 February 2013 Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage*. Preuzeto s: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=EN>. (1. 8. 2017.). Europska komisija (2013b). Prema socijalnom ulaganju za rast i koheziju – uključujući i provedbu Europskog socijalnog fonda za razdoblje 2014. – 2020. *Revija za socijalnu politiku*, Vol. 20, No. 2, 167 - 190. U: Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja, *Ljetopis socijalnog rada*. Vol. 24, No. 2, 277 - 308.

Eurofound. *Neet-ovi*. 2. 3. 2021. Preuzeto s: <https://www.eurofound.europa.eu/hr/topic/neets>. (10. 3. 2021.)

Eurofound. *Mladi*. 2. 3. 2021. <https://www.eurofound.europa.eu/hr/topic/youth>. (10. 3. 2021.)

European Commission. (2019). *In-work poverty in Europe: a study of national policies*. 24. 5. 2019. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=751&furtherNews=yes&newsId=9378> (30. 3. 2021.)

Eurostat. *Young people in work and at risk of poverty*. 22. 1. 2019. Preuzeto s: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20190122-1>. (11. 3. 2021.)

Eurostat. *Participation of young people in education and the labour market*. 19. 5. 2020. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Participation_of_young_people_in_education_and_the_labour_market. (11. 3. 2021.)

Eurostat. *Young people - social inclusion*. Data up to January 2021. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Young_people_-_social_inclusion. (10. 3. 2021.)

Eurostat. *Unemployment statistics*. Data up to January 2021. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Unemployment_statistics#Youth_unemployment. (10. 3. 2021.)

Eurostat. *Glossary: Youth unemployment*. 6. 8. 2014. Preuzeto s: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Youth_unemployment. (11. 3. 2021.)

Grzegorzcyk, M. & Wolff, G. (2020). 'The scarring effect of COVID-19: youth unemployment in Europe'. Bruegel Blog. Preuzeto s: https://www.bruegel.org/wp-content/uploads/2020/11/youth-unemployment_BLOG.pdf. (29. 3. 2021.)

ILOSTAT. *Indicator description: Unemployment rate*. Preuzeto s: <https://ilostat.ilo.org/resources/concepts-and-definitions/description-unemployment-rate/>. (17. 3. 2021.)

ILOSTAT. (2019). *Labour market access - a persistent challenge for youth around the world A study based on ILO's global estimates for youth labour market indicators*, n°5 – March 2019, Preuzeto s:

https://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/publication/wcms_676196.pdf
(17. 3. 2021.)

International Labour Organization. (2020). *Youth & COVID-19: Impacts on jobs, education, rights and mental well-being*, Survey Report 2020. 11. 8. 2020. Preuzeto s: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/documents/publication/wcms_753026.pdf. (29. 3. 2021.)

Kieselbach, T. (2003). *Youth unemployment and the risk of social exclusion: comparative analysis of qualitative data*. U: Blasco, A. L., McNeish, Walther, A. (2003) (ur.). *Young People and Contradictions of Inclusion. Towards Integrated Transition Policies in Europe*. *The Policy Press*. 43 - 65. U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. & Jeđud, I. (2009). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju, *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 17, No. 2, 1 - 138.

Kovačević, V., Vlaović-Vasiljević, D. & Šunderić, Ž. (2017). "Analiza položaja mladih u riziku i preporuke za unapređenje njihove socijalne i ekonomske inkluzije - Fokus na mladima koji napuštaju ili su napustili sistem socijalne zaštite i mladim Romima i Romkinjama u Gradu Beogradu". Beograd: NALED i Centar za socijalnu politiku.

Milosavljević, M. & Jugović, A. (2009). *Izvan granica društva: Savremeno društvo i marginalne grupe*. Beograd: Fakultet za specijalnu edukaciju o rehabilitaciju – Izdavački centar (CIDDD), Univerzitet u Beogradu.

Rapuš-Pavel, J. (2005a). *Delo je luksuz. Mladi o iskušnjah brezposlenosti*. Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Ljubljana i Rapuš-Pavel, J. (2005b). Čimbenici rizika od nezaposlenosti kod mladih - slovensko iskustvo. *Dijete i društvo*. Vol. 7. No. 1. 224 - 236. U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. & Jeđud, I. (2009). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju, *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 17, No. 2, 1 - 138.

Ranci, C., Brandsen, T. & Sabatinelli, S. (ur.) (2014). *Social Vulnerability in European Cities: The Role of Local Welfare in Times of Crisis*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. U: Ajduković, M., Matančević, J. & Rimac, I. (2017). Siromaštvo djece iz perspektive stručnjaka: Učinci i mogućnosti djelovanja, *Ljetopis socijalnog rada*, Vol. 24, No. 2, 277 - 308.

Službeni list Europske unije. (2018). *Rezolucija Vijeća Europske unije i predstavnika vlada država članica, koji su se sastali unutar Vijeća, o okviru za europsku suradnju u području mladih: strategija Europske unije za mlade za razdoblje 2019.–2027.* (2018/C 456/01), 18. 12. 2018. HR, Preuzeto s: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=ES](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=ES). (10. 3. 2021.)

Vodič MOR-a/Međunarodna organizacija rada, Tim za tehničku podršku dostojanstvenom radu i Kancelarija za Centralnu i Istočnu Evropu. (2016). *Promovisanje mogućnosti za dostojanstveni rad za mlade Rome u Centralnoj i Istočnoj Evropi*. Ženeva: ILO.

Šijaković, I. & Vilić, D. (2010). *Sociologija savremenog društva*. Banja Luka: Ekonomski fakultet.

Šijaković, I. & Vilić, D. (2015). Nezaposlenost u savremenom društvu: središnji društveno-ekonomski problem. *Радови 22 - Часопис за хуманистичке и друштвене науке*. Vol. 22. 57 – 77.

Šverko, B., Galić, Z. & Maslić Seršić, D. (2006). Nezaposlenost i socijalna isključenost: longitudinalna studija. *Revija za socijalnu politiku*. Vol. 13, No. 1, 1 - 14. U: Koller-Trbović, N., Žižak, A. & Jeđud, I. (2009). Nezaposlenost i socijalna isključenost mladih u Hrvatskoj: perspektiva nezaposlenih mladih u riziku ili s poremećajima u ponašanju, *Kriminologija i socijalna integracija*. Vol. 17, No. 2, 1 – 138.

UNDP Bosna i Hercegovina, *Ciljevi održivog razvoja, Cilj 8*, Preuzeto s: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/sustainable-development-goals/goal-8-decent-work-and-economic-growth.html. (17. 3. 2021.)

**UNFAVOURABLE POSITION OF YOUNG PEOPLE IN THE LABOUR MARKET –
RISK OF SOCIAL MARGINALISATION OF YOUNG PEOPLE**

Dragana Vilić

**PhD in Sociology, Associate Professor
Faculty of Economics, University of Banja Luka ***

Bosnia and Herzegovina

Abstract: *Young people as a historically specific, heterogeneous social group (age, developmental needs and possibilities) are a pillar of social development. For this reason, their position in the labour market and the economy is of a great importance for individuals and society as a whole. The position of young people in the labour market is conditioned by the development of the market, as well as by their education, skills and professional experience. However, all this does not depend on them, but also on how much society provides conditions and possibilities for young people for adequate access to education, training and labour market. The possibility of access to the labour market, the stability of employment and income are prerequisites for a dignified life, independent decision-making and economic independence from other individuals or social groups. The paper analyses unfavourable position of young people in the labour market (access difficulties, instability of employment and income) as one of the key factors which increases the risk of social marginalisation of young people in modern society (insecurity of social position, exclusion from the main social relations and processes, unpromising future, etc.).*

Key words: *young people, labour market, social marginalisation.*

* dragana.vilic@ef.unibl.org